

ATASÖZLERİNİN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Keziban TEKŞAN*

ÖZ: Bu araştırmanın temel amacı, atasözlerinin dil bilgisi öğretiminde örnek metin olarak kullanılabilirliğini göstermektir. Bir milletin kültürel kimliğini yansıtan atasözleri çok eskiden beri dil öğretiminde kullanılmıştır. Dil bilgisinin kuralları ses bilgisi, yapı bilgisi ve cümle bilgisi olarak üç ana bölümden oluşur. Araştırmada bu üç alanla ilgili örnek atasözleri tarama yöntemiyle belirlenmiştir. Atasözlerinde dil bilgisinin bu alanlarıyla ilgili kuralları yansıtan örneklerin çok olduğu tespit edilmiştir. Bundan hareketle dil bilgisi kurallarının öğretiminde atasözlerinin örnek metin olarak kullanılabilirliği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre dil bilgisi kuralları atasözlerinden hareketle öğretilirse aktif öğrenme gerçekleşir. Atasözleri, kısa, özlü, etkileyici ve sanatlı sözlerdir. Dil bilgisi öğretiminde bu metinlerin kullanılması öğrencilerin ilgisini çeker. Kolay öğrenildikleri için atasözlerinden hareketle öğretilen dil bilgisi kuralları da kolay öğrenilebilir ve kalıcı olur. Atasözleri dil bilgisinin kurallarıyla ilgili bol örnek imkânı sunar. Ayrıca dilin doğal kullanımını gösterir.

Atasözlerinden hareketle dil bilgisi öğretmek öğrencilere kendi kültür değerlerini farkına varmadan kendi kendilerine öğrenme imkânı verir. Dil bilgisi öğretiminde atasözlerine örnek metin olarak yer verilmeli bu sözlerden hareketle dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilmelidir. Böylece hem dilin kuralları hem de o dilin kültür değerleri öğretilmiş olur.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, dil bilgisi, kültür öğretimi, ses bilgisi, yapı bilgisi, cümle bilgisi

The Use of Proverbs in Teaching Grammar

ABSTRACTK: The aim of this study is to show the usability of the proverbs as sample text in teaching grammar. The proverbs reflecting the cultural identity of any nation were used in the language teaching for a long time. The principles of the grammar are composed of three main parts. These are as follows: phonetics, texture and sentence structure. In this study, the sample proverbs related to these three qualities have been

* ÇOM Üni. Eğitim Fak. kezbanteksan@comu.edu.tr

determined through the scan method. It has been observed that there are so many samples which show the principles regarding those parts of the grammar. As a result, it has been concluded from the study that the proverbs can be used as sample text in the teaching of the principles of the grammar. According to this result, if the principles of the grammar were learnt through the proverbs, active learning would be materialized. On the other hand, the proverbs make the narration more compendious. They display the natural usage of the language. Their usage in the teaching of the grammar may also draw the attention of the students. Due to the fact that they are learnt easily, the principles of the grammar can be acquired without difficulty. Finally, the learning of the grammar through the proverbs enables the students to become familiar with their own cultural values.

Key Words: Proverbs, grammar, teaching culture, phonetics, texture, sentence structure

Bir ülkenin eğitim ve öğretim etkinliklerinin temelini ana dil öğretimi oluşturur ya da oluşturmalıdır. Çünkü insanlar ana dilleri sayesinde birbirleriyle anlaşabilir, kültür oluşturabilir ve kültürlerini geleceğe taşıyabilirler. Anlama ve anlatmaya dayanan dil becerilerinin temel dayanak noktası ise ana dilin dil bilgisi kurallarıdır. Bu kurallara sahip olmadan temel dil becerilerinden bahsetmek mümkün değildir. Her dilin kendine has kuralları vardır.

“Dil bilgisi öğretiminde dilin uygulama sahası olan metinlerden hareket edilmesiyle dilin kurallarının ortaya çıkış sistematığıne uygun bir yaklaşımla öğretim yapılması sağlanmış olur. Dil bilgisi öğretiminde kullanılacak metinlerin seçimi de önemlidir. İyi bir dil bilgisi öğretimi için dilin doğru ve güzel kullanıldığı metinler seçilmelidir. Dil yapıları bu metinlerden hareketle hazırlandığı takdirde etkili bir eğitim gerçekleştirilmiş olacaktır.”(Çeçen-Aytaş 2008: 134)

Gelişim çağındaki bireylere, ait olduğu toplumun kültürel değerlerinin öğretilmesinde atasözleri çok önemli görevler üstlenmektedir. Çünkü *“Milli karakter çok defa kendisini atasözlerinde gösterir.”* (Muallimoğlu 1999: 573) Çünkü *“Bizim gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar.”*(Aksoy 1988: 15)

“Atasözlerini öğrenen kimseler, binlerce insanın düşünce gücünden oluşan öğütleri öğrenir, atalarımızın yüzyıllarca süren deneyimlerinden yararlanmış olur. Bir atasözünde “Ulu sözü dinlemeyen uyuyakalır.” denilmektedir. Gerçekten de böyle hazır bir düşünce gücünden yararlanmayan, atalarımızın deneyimlerine önem vermeyen bir kişi çok büyük sıkıntı ve güçlüklerle karşılaşır.” (Hengirmen 2002: 428)

“Her dil, kendine has bir kültürel yapı, bir dünya görüşü içerir ve bunu adeta dayatır. Dil öğretimi aslında beraberinde bir kültür aktarımını da taşır. Dilimizde atasözleri ve deyimlerin önemli bir yeri vardır. Deyim ve atasözlerini yerli yerinde kullanmak, bir dili iyi konuşup iyi yazabilmek için şarttır. Dil öğretiminde amaç, bireyin ifade yeteneklerini geliştirmek, diğer insanlarla iletişimini sağlamak ve sahip olunan kültürü kulaktan kulağa aktarmaktır. Böylece dil, insanları birbirine yaklaştıran en güçlü araç konumuna gelmektedir.” (Hasan Bağcı 2010: 92-93).

Günlük hayatta çok kullanılan atasözleri zengin anlatım imkânları sunan kültür hazineleridir. Atalarımızın hayat birikimlerinin somutlaştırılarak anlatılması, etkileyici, kısa, özlü ve çoğu zaman da şiirsel olması, atasözlerinin en önemli özelliğidir. Bir milletin kültürel değerlerini, hayat anlayışını öğrenmek için atasözlerini incelemek gerekir. Kısaca atasözleri ait oldukları milleti yansıtır. Milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri kültürel kimliklerini koruyup yaşatabilmeleriyle mümkündür. Bunun için kültür hazineleri olan atasözlerini öğretmek eğitimin özellikle de ana dil eğitiminin temel hedefleri arasında olmalıdır.

Ülkemizde dil bilgisi öğretiminde atasözlerinin kullanılması Kaşgarlı Mahmut ile başlar. Yazar, Araplara Türkçe öğretmek için yazdığı eserinde atasözlerine örnek metin olarak yer verir. Kaşgarlı Mahmut’un Türkçe öğretim yöntemine dikkat çeken Yahya Akyüz, Kaşgarlı Mahmut’un dil öğretme yöntemini başarılı bulur ve yöntemin özelliklerini şöyle belirler:

“1. İlk çok sayıda örnekten hareket edip kurala ulaşma yolunu izlemiş ve günümüz yabancı dil öğretiminde benimsenen bir yöntem uygulamıştır.

2. Dil öğrenmede örneklerin, metinlerin önemini çok iyi görmüş, örneklerini günlük hayattan, atasözlerinden, şairlerden derlemiştir.

3. Dil öğretirken, Türk kültürünü de tanıtma amacını gütmüş, bu konuya özel bir önem vermiştir.

4. Dil öğretiminde tekrarın önemini çok iyi kavradığından, önceden geçen bir kuralı gerektiğinde hatırlatmaktan çekinmemiştir.” (Akyüz 1994: 35)

Özbay ve Melanlıoğlu (2008) da aynı konuya değinirler. “Dil öğretimi kültür öğretimini de sağlamalıdır” diyen yazarlar, Kaşgarlı Mahmut’un ünlü eserini yazarken kullandığı yöntemin de kültür aktarımı olduğunu belirtirler:

“Dil eğitimi yapılırken o toplumun tarihi, coğrafyası, dünyaya bakışı, düşünüş tarzı, estetik anlayışı ve zevkleri de öğretilmelidir. Kaşgarlı Mahmut eserini kaleme alırken bu hususları dikkate almış ve Araplara Türkçe ile birlikte Türk kültürünü de öğretmeyi amaçlamıştır. Bunu ya-

parken Türk'ün estetik anlayışını, edebi zevkini gösteren şiirleri, dünya görüşünü yansıtan atasözleri ve deyimleri kullanmıştır. ”(Özbay-Melanlıoğlu 2008: 56).

Uygulanmakta olan Türkçe programında, “Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla, Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı, insanlığı sevmelerinde yardımcı olmak” şeklinde açıklanan genel amaçla öğrencilere Türkçeyi öğretirken Türk kültürünü de öğretmek gerekliliği konusuna vurgu yapılmıştır. Bu ilkedan hareketle Baş (2002) “Türk dilini sevdirmek için, dilimizin güzel ve kültürümüzün zengin örneklerinden biri olan atasözlerinden yararlanmamız gerektiği fikrini çıkarabiliriz. ”sonucuna ulaşmıştır.

“Atasözleriyle bezenmiş diller öğrencilerin öğrendikleri dilin kültürel özelliklerini ve kendine has özelliklerini görmesini sağlar” diyen Tüm (2010) atasözlerinin yabancı dil öğretiminde de etkili olduğunu açıklar:

“Öğrenciler atasözlerinin değerlerini öğrenirken aynı zamanda da atasözleri ve özdeyişlerin içerisinde belirli kültürel öğelerin de bulunduğunu fark etme ile kültürde ne tür alışkanlıklar ve neyin daha önemli olduğu hakkında bir ayırmama göstermektedirler. ”(Tüm, 2010: 668)

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (2006: 7-8) dil bilgisi her ne kadar ayrı bir başlık altında “bir dilin dinleme, izleme, konuşma, yazma, okuma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünü” olarak belirtilse de bu öğretimin nasıl yapılması konusundaki açıklamalarda temel becerileri destekleyen kuralların uygulamaya yönelik olması özellikle vurgulanmıştır:

“Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil uygulamalara dayanmalıdır. Bu amaçla dil bilgilerinin öğretiminde kuralların verilmesinin yanında bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamaları amaçlanmıştır. ”

Akyüz (1988) de örneklerden hareketle kelime öğretimi gerekliliğini savunup, örneklerin de milli tarih, coğrafya ve kültürümüzden alınmasını ve bunları öğretme amacı gütmemizi yine Kaşgarlı Mahmut'un ünlü eserinden örnekendirerek açıklar:

“Kaşgarlı Mahmut, öğüt kelimesini şöyle bir şiir parçasıyla açıklıyor:

Oğul, benden öğüt al, fazilet dinle

Ulus arasında büyük bilgin ol, bilgini yay

Yine o, ula kelimesini, kırdan tarlada yol ve istikamet gösteren işaretle vs. şeklinde tanımladıktan sonra şu deyişle de örneklendiriyor:

Ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas (. . .)

Görüldüğü gibi Kaşgarlı Mahmut, kırdan ilgili basit bir kelimeyi kültür ve bilgi gibi yüce bir alandan örneklendiriyor. Böylece bir örnekle o, aynı zamanda Türklerin ne kadar önemli bir bilim sevgisi ve bilgi birikimi bulunduğunu da göstermiş oluyor. ”(Akyüz 1988: 253-254)

Aynı yöntem bugün dil bilgisi öğretiminde de kullanılabilir. Türkçenin kuralları atasözlerinden hareketle öğretilir. “*Hem dil hem de kültürün anlaşılmasını sağlayan bir durum olduğundan atasözlerini öğretmek dili edinme sürecinde anahtar bir unsurdur.*”(Tüm 2010: 676) Böylece öğrenciler hem dilin kurallarını öğrenmiş hem de Türk kültürünü öğrenmiş olacaklardır. Çünkü dilin önemli parçası olan atasözleri kolay anlatım imkânları sağlar. “*Atasözlerinde ustaca bir üslup, büyüleyici ve inandırıcı bir anlatım özelliği vardır. Yüzyıllardan beri kullanıldıkları, hem gün işitildikleri halde tazeliklerini kaybetmeyen bu sözlerde çeşitli anlatım yolları, çeşitli söz ve anlam sanatları görülür.*”(Aksoy 1993: 22) Bu özellik onları çekici kılar, öğrenilmesini kolaylaştırır. Atasözleri kolay akılda tutulduğu için de onlar üzerinden kavratılan dil bilgisi kuralları da akılda kalır ve uygulamaya aktarılabilir. Bu örnekler güncel, çok kullanılan atasözlerinden seçilirse dil bilgisi dersi de tek düzelikten kurtulabilir. Dahası dil bilgisi öğretiminde bir mesafe alınmış olabilir. Çünkü Türkçe öğretiminde en başarısız olunan alanlardan biri de dil bilgisi öğretimidir.

“Türkçe Dil bilgisi öğretimi ilköğretim sınıflarından başlayarak, orta öğretim, yüksek öğretim hatta üniversite düzeyinde de sürdürüldüğü halde sonuç tatmin edici düzeyde olmamaktadır. Konu ile ilgili olarak öğretmenler yapılan görüşmelerde öğretmenler, her zaman için öğrencileri suçlayarak onların dilbilgisi yönünden zayıf olduklarını yineleyip durmaktadırlar. Fakat şurası da düşünülmelidir ki eğer bu kadar çok öğrenci, bunca yıl boyunca bu kadar basit şeyi öğrenemiyorsa, o zaman aksaklığı başka yerde aramak gerekir.”(Başkan, 2003: 354)

“Atasözleri, halkın yalnızca ortak duygu ve düşüncelerini değil, ortak dil zevkini de yansıtır. ”(Hengirmen 2002) Dolayısıyla dilin kusursuz işlendiği metinlerdir ve dil bilgisi dersinde uygulama metni olarak kullanılabilir. Dil bilgisini daha iyi öğretmek için geliştirilen öğretim yöntemlerinden biri olan “Metne dayalı dil bilgisi öğretimi yöntemi” de atasözlerinin dil bilgisi öğretiminde kullanılmasını gerekli kılar.

“Metne dayalı dil bilgisi öğretiminde sezdirme esas alınır. Öğrencilerin yanlış bir kullanımla karşılaşmaması için kullanılacak metinlerin dilin kusursuz işlendiği metinler olmasına dikkat edilmelidir. Bu yaklaşım, dil bilgisinin kullanımına dayandığı için sonuçları da kullanıma yönelik olmaktadır. ”(Çeçen-Aytaş 2008: 134-135)

“*Dilbilgisi bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, tümce olarak dizilmeleri ve tümce içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir dil bilimi dalıdır.*” (Göğüş, 1978: 337) “*Seslerin, kelimelerin ve cümlelerin bu düzen içindeki yapılarını inceleyen, değişmelerini gösteren ve bunların kurallarını ve kanunlarını tanıtan bilgi koluna dilbilgisi diyoruz.*” (Banguoğlu 1979: 19) diye benzer şekilde tanımlanan dil bilgisi, bir kurallar bütünüdür ve bu kurallarının hemen hepsine uygun atasözlerinden örnek göstermek mümkündür.

Bu araştırmada dil bilgisi öğretiminde atasözlerine yeterince yer verilmediği düşüncesinden hareket edilmiş ve nasıl yer verebiliriz sorusuna cevap aranmıştır.

Dil bilgisi kuralları alanla ilgili kitaplarda genellikle üç bölümde incelenir: sesbilgisi, yapıbilgisi ve cümle bilgisi (sözdizimi) (Banguoğlu 1979; Eker 2006)

Dil bilgisinin bu üç alanı atasözleri aracılığıyla daha somut ve daha etkili bir şekilde öğretilbilir diye düşünülerek bu üç alanla ilgili bazı genel değerlendirmeler yapılmıştır. Hemen hemen bütün dil bilgisi kitapları ses bilgisiyle ilgili kuralları öğretmekle işe başlar. Bu konuda atasözleri öğretmenlere sonsuz örnek zenginliği sunar. Türkçenin en temel ses özelliği olan büyük ünlü uyumu kuralı için örnek olacak pek çok atasözü vardır. Büyük ünlü uyumu için şu atasözleri kullanılabilir:

Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar. Akacak kan damarda durmaz. Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır. Armut dalının dibine düşer. Ava giden avlanır. Ayağa değmedik taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz. Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur Açın gözü ekmek teknesinde olur. At binenin kılıç kuşananın. Açıtırma kutuyu söyletme kötüyü. Son iki atasözüne bakıldığında eklerin kelime köküne uyum gösterdiği görülür. Aynı ek kelimenin köküne göre kalın yine kelimenin köküne göre ince şekliyle yer almıştır.

Türkçede orta hece vurgusuzdur ve ek aldığı zaman orta hece düşer (bk. Ergin 1972: 62). Özellikle organ isimlerinde görülen ses düşmesi olayına atasözlerinde oldukça sık yer verilmiştir:

Bir baba dokuz oğlu(oğ-u-l) besler, dokuz oğul bir babayı beslemez. Atanın sanatı oğla mirastır. Oğlum deli malı neylesin oğlum akıllı malı neylesin. Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir. Akla(ak-ı-l) gelmeyen başa gelir. Çiftçinin karnını(kar-ı-n) yarmışlar kırk tane gelecek yıl çıkmış. Açın karnı doyar, gözü doymaz. Aç ile dost olayım diyen peşin karnını doyursun. Ağzın(ağ-ı-z) karnından büyük olmasın. Ağzı eğri, gözü şaşı ensesinden belli olur. Ağzına tat bulaşanın gözü pekmez tulumdadır. İnek ağzından sağılır. Sütten ağzı yanan ayranı üfleyerek içer.

Sözünü bil, pişir: ağzını der, devşir. Çobanın gönlü(gön-ü-l) olursa teke-den yağ çıkarır. Gönlün yazı var, kışı var. Dervişin fikri ne ise zikri de odur. Deveye burç gerek olsa boynunu uzatır. Başak büyüdükçe boynunu eğer. Dirlik nerde, devlet orda. Nerde dirlik orda birlik. Hasta olmayan sağlığın kadrini bilmez. Herkes aklını pazara çıkarmış, yine kendi aklını beğenmiş. Alıcı kuşun ömrü az olur. Sabrın sonu selamettir. Borçlu ölmez benzi sararır.

İlk atasözü incelendiğinde oğlu ile oğul kelimesinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Böylece öğrenci düşen sesi açıkça görebilecektir. Yukarıdaki örneklerde görüleceği üzere bir atasözünde birden fazla kelimele ses düşmesinin bulunması konunun kavratılmasında öğretmene örnek zenginliği sağlar.

“*Türkçede kelime sonunda bulunan ç,k,k(a),p,t konsantrları iki vokal arasında sedalaşır ve yumuşar.*” (Ergin 1972: 69) Sert sessizlerin yumuşaması diye bilinen ve çok yaygın olan bu kural için de atasözlerinden sayısız örnek göstermek mümkündür:

Ayağını yorganına göre uzat. Ayağı yürüten baştır. Ayı sevdiği yavrusunu hırpalar. Bal tutan parmağını yalar. Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun. Bir senden büyüğün bir de senden küçüğün sözünü dinle. Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olamaz. Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek. Borç yiğidin kamçısıdır. Büyük başın derdi büyük olur. Çıra dibi karanlık olur. Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. Ağacın kurdu içinde olur. Aklına geleni işleme her ağacı taşlama.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bir atasözünde en az bir kelimedede çoğunda iki hatta üç kelimedede ses yumuşamasına örnek bulunabilir.

Bu kurala uymayan durumlar için de atasözlerinde örnek bulunur.

Atım tepmez, itim kapmaz deme. Ata dostu oğula mirastır. Açın karnı doyar, gözü doymaz. Suçu gelin etmişler kimse güvey girmemiş. Akın adı var, karanın tadı. Türk'ün akli gözünde.

Türkçenin ses özelliklerinden biri de sert sessizlerin benzeşmesidir. Bu kural da çok yaygındır ve yine atasözlerinden sayısız örnek verilebilir.

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü. Adamak kolay, ödemek güçtür. Boş çuval ayakta durmaz. Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir. Çocuktan al haberi. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan. Cambaz ipte, balık dipte gerek. Bin işçi, bir başçı. Güzele bakmak sevaptır. Dünya gençten gence, dinçten dince

Son örnek dikkat çeken bir atasözüdür. Bu sözde hem yumuşama hem de sert sessizlerin benzeşmesine örnek vardır. Hem de ikişer örnek.

Üstelik aynı kelimenin ünlüyle başlayan ek alınca yumuşayan hali ile sert ünsüzle başlayan ek alınca sertleşen hali bir arada bulunmaktadır. Bu konuda örnekler çok rahat çoğaltılabilir.

Türkçenin ses özelliklerinden biri başlangıçta bazı seslerin bulunmamasıdır. Mesela, “Türkçe kelimelerde j sesi yoktur.” (Ergin 1972: 63) Bu özelliğini örneklendirmek için atasözleri en uygun kaynak olabilir. Çünkü atasözleri sözlükleri tarandığı zaman görülecektir ki j harfiyle başlayan hiç atasözü yoktur. (Aksoy 1993)

Türkçe kelimelerde görülen diğer ses özelliklerinden her birine atasözlerinden örnek göstermek mümkündür. Mesela ses türemesi için, Azıcık aşım kaygısız başım. Azıcık ağrıya aş bastırır. Ses düşmesi için Paranın yüzü sıcaktır, Alçacık eşeğe herkes biner vb. gibi.

Atasözlerinde zengin kelime çeşitliliği vardır. Bütün kelime türlerine uygun örnekler bulunabilir.

İsim türünün hemen hemen her çeşidine rastlanmakla beraber mevsim adları dikkat çeker. Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır. /Mart kuruluk, nisan yağmurluk. Şubatın sonundan, martın onundan kork. Martta sürmez, eylülde ekmezsen sabanı bırak. Kasımdan on gün evvel ek on gün sonra ekme.

Meslek isimleri çokça geçer. Balcının var bal tası, oduncunun var baltası. Demircinin camı demirden berk gerek. Kürkünün kürkü olmaz, borkünün borkü olmaz Bu atasözlerinde geçen meslek isimleri sorgulattılıp bugün hangi mesleklerin olduğu sorgulattılıp karşılaştırmaya da gidilebilir

Atasözlerinde pek çok hayvan isimleri geçer. En çok at, kurt, tilki, eşek, keçi, karga, horoz, karınca gibi hayvan isimleri Ata binen nalını, mihını hazırlar. Ata eyer gerek, eyere er gerek. Bir sıçarsın çekirge, iki sıçarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge. Keçi kurttan kurtulsa gergedan olur. Koyunun melediğini kuzu melemez. Köpeksiz sürüye kurt girer. Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır baş keser. Karınca kanatlanınca serçe oldum sanır. Karga şakırdamış bülbülüm sanmış. Deveden büyük fil var. Arı bey olan kovana düşer. Örneklerden görüldüğü gibi hayvan isimleriyle birlikte o hayvanla ilgili başka isimlere de yer verilmiştir. Mesela at ile nal, arı ile kovan gibi.

Atasözlerinde akrabalık bildiren isimler sayılamayacak kadar çoktur. Ana, baba, oğul, kız, kardeş, gelin, dayı, hala gibi isimler. Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar. Kardeşim ağa, avradı hatın, almaz beni kulluğa satın. Oğlan atadan(baba) öğrenir sofrayı açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi. Amcam(emmim) dayım herkesten aldım payım. Oğlan dayıya kız halaya. Bağ babadan, zeytin dededen kalmalı.

Atasözlerinde soyut isimler de oldukça çok geçmektedir. Bunlar daha çok iyilik-kötülük, dostluk-düşmanlık, hastalık, sağlık, güzellik gibi iyi değerleri övmeye yöneliktir.

Atasözlerinde sıfat türüne bilhassa niteleme sıfatına uygun çok örnek vardır. Zıt anlamlı renk isimlerinden ak ve kara kelimesi niteleme sıfatı olarak çok geçmektedir. Ak gün ağartır, kara gün karartır. Ak koyun ak bacağından, kara koyun karabacağından asılır. Ak şeker kara şeker, bir damar soya çeker. Ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz.

Atasözlerinde sayılamayacak kadar çok niteleme sıfatı bulunmaktadır. Çingiraklı deve kaybolmaz. Mermer iyi taştan, iyilik iki baştan. Meyveli ağacı taşlarlar. Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır. Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı. Alışmış kudurmuştan betterdir. Atasözünü sıfatların isimleşmesine örnek olarak verebiliriz. Allah doğrunun yardımcısıdır. Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar. Altın eşik gümüş eşige muhtaç olur. Nisan yağmuru. Altın araba, gümüş tekerlek. Allah uçamayan kuşa alçacık dal verir. Kör kuşun yuvasını Allah yapar. Kötü haber tez duyulur. Kurt dumanlı havayı sever. Kurtlu baklanın kör alıcısı olur. Boş başak dik durur. Büyük balık küçük balığı yer.

Büyük başın derdi büyük olur. Büyük lokma ye büyük söyleme gibi pek çok atasözünde ise aynı kelime cümlede hem sıfat hem de zarf görevinde kullanılmıştır. Bunun gibi örnekler öğrencilere kelimelerin cümlede anlam kazandıklarını öğretmek için güzel örnek oluştururlar. Bu örnekler sıfatlar ve zarflar öğretildikten sonra öğrencilere sunulursa her iki konunun kavratılmasını da pekiştirir.

Belirtme sıfatları için de sayısız örnekler vardır. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. Her yiğidin gönlünde bir arslan yatar. İki karpuz bir koltuğa sığmaz Bir ağızdan çıkan bin ağza yayılır. Bir avuç altının olacağına bir avuç toprağın olsun. Dört atanın dördü de hak. On para on arslanın ağzında. Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.

Atasözlerinde örneklendirilebilecek başka kelime türü de zarflardır. Pek çok atasözünde de birden fazla zarf bulunur. Bunlar da genellikle zıt anlamlı kelimelerdir. Hemen her zarf türüne örnek bulunabilir. Ama en çok azlık-çokluk zarfı dikkat çeker. Az kaz uz kaz boyunca kaz. Az söyle çok dinle Çok bilen (söyleyen) çok yanılır. Çok gezen çok bilir. Çok koşan çabuk(çok, tez)yorulur. Az veren candan çok veren maldan Az yiyen az uyur, çok yiyen güç uyur. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. İki dinle bir söyle.

Zaman zarflarının içinde bulunduğu atasözleri örnekleri yeterli sayıda bulunabilir. Önce düşün, sonra söyle. Önce iğneyi kendine batır,

sonra çuvaldızı ele. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır. Erken kalkan yol alır, er evlenen döl alır. Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar ev düzgünlüğü. Akşam ise yat, sabah ise git. Yazın yanmayan kışın ısınmaz.

Durum zarfları için de yeterince örnek vardır. Alçak uçan yüce konar, yüce uçan alçak konar. Baca eğri de olsa duman doğru çıkar. Eğri otur doğru söyle. Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir. Öfkeyle kalkan zararlar oturur. Bol bol yiyen bel bel bakar. Derin su yavaş akar. El elin eşeğini türkü çağırarak arar. El elin nesine, gülerek gider yasına.

Akşamın işini yarına (sabaha) bırakma. Sabahın kızıllığı akşamı kış eder; akşamın kızıllığı sabahı güz eder gibi atasözlerinde ise “akşam-sabah” gibi kelimelerin cümledeki yerine göre isimlendirildiklerine örnek oluşturan durumlar vardır.

Atasözlerinde şahıs zamirleri ile belirsizlik zamirlerine sık rastlanır. Özellikle sen-ben zamirleri karşılıklı kullanılmıştır. Bak bana bir gözle bakayım sana iki gözle. Para isteme benden buz gibi soğurum senden. Sakla beni varken, bulunayım sana yokken. Say beni sayayım seni. Sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa. Sen olursan bensiz, ben de olurum sensiz. Sen işten korkma iş senden korksun. Özellikle biri, kimi, kimse, herkes gibi zamirler çok kullanılmıştır. Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar. Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme kimi uzun der kimi kısa. Kim düşer daldan o bilir haldan. Kimseden kimseye hayır yok. Kimsenin ahı kimsede kalmaz. Herkesin geçtiği köprüden sende geç. Körün istediği iki göz, biri ela biri boz Bir kaç örnekte de ilgi zamiri –ki görülür. Oğlanın ki oğul balı, kızın ki bahçe gülü.

Edatlar da atasözlerinde geçen kelime türlerindedir. Özellikle ile gibi, için, karşı, kadar, göre gibi edatlar sık sık kullanılmıştır. Akşama karşı gitme tana karşı yatma. Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz. Aça kuru ekmek bal helvası gibi gelir. Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur. Yel gibi gelen sel gibi gider. Akıntıya karşı kürek çekilmez. Boyuma göre boy buldum, huyuma göre huy bulamadım. Erine göre bağla başını, tencerene göre kaynat aşını. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. İş anlatıncaya kadar baş elden gider. Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. Dost için ölmeli, düşman için dirilmeli. Ağlama ölü için, ağla deli için. El için kuyu kazan evvela kendi düşer. Hasta ol benim için öleyim senin için. Hile ile iş gören mihnet ile can verir. Ekmekle oynayanın ekmeğiyle oynanır. Dost beni ansın bir koz ile o da çürük çıksın. Şahin ile deve avlanmaz. Öfkeyle kalkan zararlar oturur.

Mesela arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur atasözündeki gibi edatının benzerlik ilgisi kurduğu kadar edatının ise miktar bildirdiği açık

şekilde görüldüğü için bu gibi atasözleri örnek cümle olarak öğrencilere sunulup edatlar öğretilir.

Bağlaçlar çok olmasa da atasözlerinde yer alan kelime çeşitlerindedir. En çok da, da da, ya ya, hem hem, ne ne ile ki bağlaçları kullanılmıştır. Başın başı, başın da başı vardır. Bir ağaçta gül de biter diken de. Elin ağzı torba değil ki çekip büzesin. İnsanın kötüsü olmaz; meğerki züğürt ola. Ağır git ki yol alasin. Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan. Hesapsız kasap, ya bıçak kırar ya masat. İstenmeyen aş ya karın ağrıtır, ya baş. Ya işten artar ya dışten. Mal adama hem dost, hem düşmandır. Hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne onduğunu. Aç ne yemez, tok ne demez. Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör. Korkak bezirgân ne kar eder ne ziyan. Çivi çıkar ama yeri kalır. Minare de doğru, ama içi eğri Sinek küçüktür ama mide bulandırır. Gel demek kolay ama git demek güçtür. Para ile imanın kimde olduğu bilinmez. Ana ile kız, helva ile koz. Şap ile şeker bir değil.

Bunların dışında az sayıda meğer bile, yani gibi bağlaçlara da yer verilir. Öksüz güler mi, meğer yanıla. Padişahın bile arkasında kılıç sallarlardı. Zengin horozu bile yumurtlar. Köpek bile yal yediği kaba pislemmez. Oğlan yetir, kız yetir; yine şeleği sen götür.

Atasözlerinde ünlem türü kelimelere çok az yer verilmesi dikkat çeken bir durum değildir. Çünkü atasözleri kesin yargı bildiren sözlerdir. Uzun yılların tecrübeleriyle oluşan fikirleri yansıttığı için heyecan, sevinç, korku gibi duyguları ifade eden kelimelerin hemen hemen hiç yer almaması normaldir.

Yapıbilgisi ile ilgili bilgileri öğretmede atasözleri öğretmenlere zengin örnek imkânları sunar. Atasözlerinde bütün eklerin örnekleri vardır ama yapım ekleri daha dikkat çekecek kadar çoktur. Bu yüzden yapım ekleri işlenirken atasözlerini kullanmak öğrencilere hem atasözlerini öğretir hem de yapım eklerini öğretir.

İsimden isim yapan yapım eklerinden +IIk /+IUk, +II / +IU,+sIz /+sUz ,+CI / +CU gibi eklerle türetilen çok sayıda kelime bulmak mümkündür atasözlerinde.

Yüz on dört atasözünde +IIk /+IUk eki alan yüz elli dokuz kelime bulunmaktadır. Çoğu atasözünde de bu eki alan birden fazla kelime vardır. Mesela, İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı. atasözünde dört kelime bu ekle türetilmiştir. Bir günlük beylik, beyliktir atasözünde ise üç kelime bu ek geçmektedir. Mart kuruluk, nisan yağmurluk Sağlık varlıktan yeğdir. Nerde birlik, orda dirlik. Gençlikte para kazan kocalıkta kur kazan. Gibi atasözlerinde iki kelime bu eki almıştır. Ayrıca ekin büyük ses uyumuna göre aldığı her şekli atasözlerinde gör-

mek mümkündür Analık fenalık. İyilik iki baştan olur. Dostluk başka, alışveriş başka. Horoz ölür, gözü çöplükte kalır gibi.

Atasözlerinden hareketle +IIk /+IUk ekinin fonksiyonları da kavratılabilir. Ekin asıl fonksiyonu sıfat olarak kullanılan isimlerden soyut isim yapmaktır. Bu kelimeler soyut kavramları karşılayan mana isimleridir. Somut isimlere gelerek onlardan soyut isimler yapar. Bu tipteki örnekler sayılamayacak kadar çoktur. (Ergin,1972: 156) Atasözlerinde de bu örnekler diğerlerinden daha çoktur. Zorla güzellik olmaz. Yalnızlık, Allah'a mahsustur. Kötülük her kişinin karı, iyilik er kişinin karı. Güzellik ondur, dokuzu dondur. Fakirlik ayıp değil tembellik ayıp. Cahilin dostluğundan âlimin düşmanlığı yeğdir. Doğruluk minarede kalmış. Ağarlık altın kale, hafiflik başa bela.

Ek aynı zamanda sıfat olarak kullanılmayan isimlerden de sıfat olan kelimeler türetir. Üç kuruşluk eşeğin beş paralık sıpası olur. Bir günlük beylik, beyliktir. Arnavut'a sormuşlar "Cehenneme gider misin?" diye "Aylık kaç" demiş. Kırk yıllık kani olur mu yani. Varlığa güvenilmez. Ortaklık öküzden başka (yalnız) buzağı yeğdir. Tilki tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider.

Bu ekinin başlıca görevlerinde biri de yer isimleri yapmaktır. Kedinin gideceği samanlığa kadar. İki gönül bir olursa samanlık seyran olur. Çömçe tutan elim olsun ocaklıkta yerim olsun. Bir dönüm güzlük on dönüm yazlığa bedeldir. Bir çöplükte iki horoz ötmez. Horoz ölür, gözü çöplükte kalır.

. Görüldüğü gibi +IIk /+IUk ekini öğretmek için atasözleri örnek metin olarak kullanılabilir. Çünkü atasözlerinde ekin her hali ve her işleyle ilgili pek çok örnek mevcuttur. Ancak taradığımız atasözlerinin hepsi sınıf düzeyine uygun olmayabilir. Öğretmenler bu örneklerden düzeye ve günlük kullanılabilirliğe bakarak seçim yapıp bu eki ve ekin kullanım alanını öğrencilere kavratmış olabilir.

Türkçede çok işlek olan isimden isim yapan eklerden biri de +II /+IU ekidir. Yüz otuz bir atasözünde bu ekle türetilen yüz kırk dört kelime bulunmaktadır. Bu ekin her şekliyle türetilen kelimeler de atasözlerinde yer almaktadır. "Ekin asıl ve işleklik sahası çok geniş fonksiyonu şüphesiz sahiplik isimleri yapmaktır. "(Ergin 1972: 156)Bu işleve örnek pek çok atasözü göstermek mümkündür. Hem de ekin ünlü uyumlarına göre aldığı bütün şekilleriyle. Kimi zaman ekin iki şekli aynı atasözünde yer alabilir. Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır. Evli evinde, köylü köyünde. Rüzgârlı havanın kuytususu, yağmurlu havanın uykusu. Bir atasözünde üç kelimeni bu ekle türetildiği de görülür. Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün başlısı. Körden gözlü, topaldan ayaklı,

deliden deli. Kör ölür, badem gözlü olur; Kel ölür, sırma saçlı olur. Osmanlının ayağı üzengide gerek.

İsimden isim yapan yapım eklerinden biri de +II /+IU ekinin olumsuzu olarak kabul edilen +sIz /+sUz ekidir. Bu ek de atasözlerinde çok geçen eklerden biridir. Mesela; Dertsiz baş olmaz. Kusursuz dost arayan dostsuz kalır. Çobansız koyunu kurt kapar. Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma. Kanatsız kuş uçmaz. Kasvetsiz ağız anahtarsız açılır.

Bazı atasözlerinde +II /+IU ve +sIz /+sUz eki aynı anda verilir. Bu örnekler de eklerin işlevini bir arada görme fırsat sunduğu için dil bilgisi öğretiminde mutlaka kullanılmalıdır. Hayırlı komşu hayırsız akrabadan iyidir. Hayırlı evlat neylesin malı, hayırsız evlat neylesin malı. Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. Gözsüzden gözlü doğar, dilsizden dilli doğar, ille deli soy kovar

+CI /+CU eki,“Türkçenin eskiden beri kullanılan ve işlekliliğini kaybetmemiş bulunan isimden isim yapma eklerinden biridir. Başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapmaktır. Kullanış sahası çok geniş, işleklilik derecesi çok yüksektir. ”(Ergin,1972: 157)Atasözlerinde en çok kullanılan yapım eklerinden biridir. Avcı ne kadar al bilse, ayı o kadar yol bilir. Borçlunun duacısı alacaklıdır. Bostancıya tere satılmaz. Bulanık su balıkçının yarı kazancıdır. Çağrılmayan yere çörekçi ile börekçi gider. Çiftçiye yağmur, yolcuya kurak; cümlenin muradını verecek Hak. Davacın kadı olursa yardımcın Allah olsun. Deveci ile konuşan kapısını büyük açar. Ekmeği ekmeğe ver bir ekme de üste ver. Ev sahibinin bir evi kiracının bin evi. Hizmetçi kırarsa suç, hanım kırarsa kaza. Kürkünün kürkü olmaz, börtkünün börtkü olmaz. Meyhaneciden şahit istemişler, bozacıyı göstermiş. Bin işçi, bir başçı. Balcının var bal tası, oduncunun var baltası. Demircinin canı demirden berk gerek.

Bazı atasözlerinde ise birkaç yapım ekinin üst üste alınmış şekilleri vardır bunlar alıştırma çalışmalarında veya pekiştirme çalışmalarında kullanılabilir. Mesela İş anlatılıncaya kadar baş elden gider. Atasözündeki anlatılıncaya kelimesi üç tane yapım, bir tane de çekim eki almıştır. Yine Kar susuzluk kandırmaz. Atasözünde susuzluk kelimesi hem –suz hem de +IUk isimden isim yapan yapım ekini almıştır. Mart çıkmadıkça dert çıkmaz. Atasözünde çıkmadıkça kelimesi , +mA ,+dIk ,+CA yapım eklerini almıştır. Toprağı işleyen, ekmeği dişler, atasözünde +IE ekinin iki ayrı köke gelerek türettiği iki kelime iş’ten işlemek, diş’ten dişlemek gibi.

Aynı köke gelen farklı eklerle farklı kelime türetildiği bilgisi atasözlerinden hareketle öğrencilere kavratılabilir. Köylü misafir kabul etmeyiz demez, konacak konak yoktur der. Kon-‘tan +AcAk ekiyle kona-

cak kelimesi ile +Ak ekiyle konak kelimesi bir atasözünde arka arkaya gelmiştir. Ava giden avlanır ve av avlayanın, kemer bağlayanın atasözlerinde ise av kelimesine eklenen çekim ve yapım ekleri gösterilebilir.

Çok işlek olan isimden isim yapan eklerin yanında işlek olmayan ekleri de atasözlerinde bulmak mümkündür. Mesela Alışmış kursak bulamacını ister. Atasözündeki bul- köküne -mAç eki getirilerek bulamaç kelimesi türetilmiştir. Bu ek bugün çok kullanılmamaktadır. Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz atasözünde çuvaldız kelimesindeki+dİz eki çok kullanılmayan eklerdendir yıldız ve gündüz kelimelerinde geçer. Beyler buyruğu yoksula kan ağlatır sözündeki yok köküne +sUl eki de az kullanılan bir ektir.

Sıfat fiil, zarf fiil ve isim fiil eklerinin hemen hepsi atasözlerinde geçer. Bilhassa –An sıfat fiili eki alan atasözü saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Acıkan doymam sanır, susayan kanmam sanır. Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış. Açılan solar, ağlayan güler. Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur. Ağlayanın malı gülene hayır etmez. Bakan yemez, kapan yer. Gelen geçer, konan göçer. Diğer sıfat fiil eki alan kelimeler de geçer atasözlerinde. Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler. Alışmış kudurmuştan beterdir. İsteddiğini söyleyen, istemediğini işitir. Allah'ın bildiği kuldan saklanmaz. Allah sevdiğine dert verir. Balta değmedik ağaç olmaz. Akacak kan damarda durmaz. Alacakla verecek (borç) ödenmez İyi olacak hastanın hekim ayağına gelir. Arı bal alacak çiçeği bilir. Berberin solumazı, tellağın terlemezi, kahvecinin söylemezi. Başa gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz. Son atasözü –mEz ekinin farklı işlevlerini göstermek bakımından oldukça uygun bir atasözüdür. Gelmez ve değmez kelimelerinde ek sıfat fiil ekidir, olmaz kelimelerinde ise geniş zamanın olumsuzudur.

Zarf fiil eklerinden de –IncA,-UncA ve -ken ekine örnek gösterilecek çok sayıda atasözü vardır. Abdal ata binince bey oldum sanır, şalgam aş girince yağ oldum sanır. Ağaç, meyvesi olunca başını aşağı salar. Akıllı köprü arayınca dek deli suyu geçer. Araba devrilince yol gösteren çok olur. Aş taşınca kepeceye paha olmaz. Başa gelmeyince bilinmez. Borç uzayınca kalır, dert uzayınca alır. Rüzgâr esmeyince yaprak oynamaz. Deve boynuz ararken kulaktan olmuş. Dostunu överken yerecek yer bırak. At beslenirken, kız istenirken. Atın varken yol tanı, ağın varken el tanı. El elin eşeğini türkü çağırarak arar. El elin nesine gülerek gider yasına. Sakla beni varken, bulayım sana yokken. Yılanın başı küçükken ezilir.

Az da olsa diğer zarf fiil eklerine de örnek vardır. Bin ölçüp bir biçmeli. Kara gün kararıp kalmaz. Dertsiz bir kabak varmış, onun da

başını kesip içini oymuşlar. Verip pişman olmaktan, vermeyip düşman olmak yeğdir. Damlaya damlaya göl olur. Üzüm üzümüne baka baka kararır

İsim fiil ekleri sıfat ve zarf fiil ekleri kadar yaygın kullanılmamıştır. Özellikle -mAk eki kullanılmış ve o da kalıcı nesne isimleri yapmıştır. Yemeğin iyisi hazırdır. Yiğit ekmeğiyle yiğit beslenir. Toprağı işleyen ekmeği dişler. Attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek Peynir ekmek, hazır yemek. Tokmağı baş kazık yer. Yol yürümekle, borç ödemekle tükenir. Tandır başında bağ dikmek kolaydır. Bakmakla usta olursa köpekler kasap olurdu. Dert bir olaydı ağlamak kolaydı. Sınanmışı sınamak ahmaklıktır. Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür Kadı anlatışa göre fetva verir. Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin. Görünüşe aldanma. Beslemeyi eslemeden alma. Aşure yemeye giden kaşığı taşıır. Alçak eşek binmeye kolay, öksüz çocuk dövmeye kolay.

Atasözlerinde fiil kelime türü çok geçtiği için fiilden fiil ve fiilden isim türeten ekler de çok geçer. Özellikle fiilden fiil yapan ettirgenlik eklerine pek çok örnek verilebilir. Mesela Açtırma kutuyu, söyletme kö-tüyü atasözünde hem -tIr hem de -t ettirgenlik eklerine örnek vardır. Ak gün ağartır, kara gün karartır. Bu atasözünde de üç tane ettirgenlik eki vardır; -tIr , -r, -tIr, bu da ekin işlevini göstermek için uygun bir örnek oluşturur. Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur. Ahmak iti yol kocadır. Yürük at yemini artırır. Yel kayadan ne koparır. Yavuz hırsız ev sahibini bastırır. Söz var dağa çıkarır; söz var dağdan indirir.

Atasözlerinde fiilden fiil yapan edilgenlik ekine de örnek vermek mümkündür. Ağaç kökünden yarılr. Ağaç yaşken eğilir. Çubuk kırılır, çit der; kütük kırılır, küt der. Açık yaraya tuz ekilmez. Akıl para ile satılmaz. Akıntıya kürek çekilmez. Ak koyun ak bacağında, kara koyun karabacağında asılır. Baş dille tartılır. Kavgada kılıç ödünç verilmez. Kavgada yumruk sayılmaz. Yara sıcakken sarılır. Su testisi suyolunda kırılır.

Dönüşlülük ekinin örneklerini bulmak mümkündür. Alet işler, el övünür. Al giyen alınır. Dayak isteyen keçi çobanın değneğine sürünür Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün. Köpeğe dalanmaktan çalıyı dolanmak yeğdir. Komşu boncuğunu çalan gece takınır. Kel kız teyzesinin saçıyla övünür. Güzel bürünür, çirkin görünür.

Atasözlerinde işteşlik ekinin örneğine az da olsa rastlanır. Kartalın beğenmediğini kargalar kapışır. Kar kuytuda, para pintide eğleşir. Keseye danış, pazarlığa sonra giriş.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi atasözlerinde çatı eklerinin hemen hepsine örnek durumlar vardır. Öncelikle bu örneklerden hareketle bu ekler ve işlevleri kavratılır sonra da bu eklerin işlevlerini

daha iyi kavramak için biraz daha zor ve karmaşık gibi görünen örneklere geçilerek öğrencilerin ekleri iyice ayırt etmeleri sağlanabilir. Komşunu tavuğu komşuya kaz görünür. Kalaylı bakır küflenmez. Kediye sıkıştırırsan üstüne atılır. İp kırıldığı yerden ulanır. Hoca okurken yanılır. Herkes karının rengine boyanır. Helal kazanç ile yağlı yenmez. Güneş balçıkla sıvanmaz. Gön yufka yerinden delinir gibi atasözlerindeki çatı ekleri biraz daha dikkatle incelenmelidir.

Fiilden isim yapan yapım ekleri de atasözlerinde sıkça geçen eklerdendir. En çok -m,-k,-Ak,-gA,-ı/-u/,-IntI /UntU -gİ /gU,-gIn /gUn,-lA/-IE,-lCI, gibi fiilden isim yapan yapım ekleri kullanılmıştır. Bu ekleri kullanıldığı atasözlerinden bazıları şunlardır:

Açık yaraya tuz ekilmez. Açın uykusu gelmez. Aç karın katık istemez. Ağrı yongayı yel kaldırmaz. Ahmak gelin yengeyi halayığı sanır. Akıntıya kürek çekilmez. Altın eli bıçak kesmez. Atın ölümü arpadan olsun. Atın ürkeği, yiğidin korkağı. Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk. Bir ağacın gölgesinde bir sürü yatar. Herkes kendi ölüsü için ağlar. Bir dönüm güzlük on dönüm yazlığa bedeldir. Dolu küpün sesi çıkmaz. El ile bozgun düzgün. Elin vergisi, gönül sevgisi. Kaçan balık büyük olur. Kaynayan kazan kapak tutmaz. Korku dağları bekletir. At binicisini tanır. Yürük at yemini artırır. Yırtıcı kuşun ömrü az olur.

Pek çok atasözünde birden çok yapım eki alan kelime bulunması atasözlerinin ekleri öğretirken kullanılmasını gerekli kılar. Mesela, attan düşene yorgan döşek, eşekten düşene kazma kürek atasözünde sırasıyla -en,-k,-ek,-en,-ma,-k olmak üzere altı tane yapım eki bulunmaktadır. Borçlunun duacısı alacaklıdır atasözünde ise sırasıyla -lu,-cı,-acak ve -lı olmak üzere dört tane yapım eki vardır ve isimden isim yapan -lı ekinin köke göre değişen hali aynı cümlede görülür.

Benzer çalışmalar diğer atasözleriyle de yapılabilir veya etkinlik olarak bir grup atasözü verilerek öğrencilerin bu atasözlerindeki türemiş kelimeleri ve aldıkları yapım eklerini göstermeleri istenebilir. Aşağıda rast gele seçilen atasözlerinde bir grup oluşturulmuştur.

Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır. Tutulamayan hırsız beyden büyüktür. Yolcu yolunda gerek. Akıntıya karşı kürek çekilmez. Alçacık eşeğe herkes biner. Alçak yerin tepeciği dağ görünür. Alıcı kuşun ömrü az olur. Binicinin sağı solu olmaz. Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur. At yiğidin yoldaşındır. Av avlayanın kemer bağlayanın. Azıksız yola çıkanın iki gözü el torbasında kalır. Başak büyüdükçe boynun eğer. Beyler buyruğu yoksula kan ağılatır. Boş başak dik durur. Bulanık su balıkçının yarı kazancıdır. Evceğizim evceğizim, saklar benim halceğizim. Baskıdaki altından askıdaki salkım yeğdir. Öğrencilerin bu atasözlerindeki yapım eklerini bul-

ması ezber öğrenimini ortadan kaldırır. Aktif öğrenme dolayısı ile kalıcı öğrenme gerçekleştirilmiş olur.

Bu çalışmada bütün ekleri göstermek mümkün olmadığı için örnekleme yoluna gidilmiştir. Bu kadar örnek bile yapım ekleri öğretilirken atasözleri örnek metin olarak kullanılmaya uygundur ve atasözleri bu konuda öğretmenlere çok geniş örnek zenginliği sunar tezini ispatlamaya yeterdir.

Kelime dağarcığını geliştirme çalışmalarında öğretilen kelimenin zıt ve eş anlamlıları da öğretilir. Bu konuda da atasözleri paha biçilmez hazine değerindedirler. Atasözlerinde pek çok zıt anlamlı kelime aynı anda yer alır. Bu yüzden kelimeleri zıt anlamları ile öğretmek için atasözleri bulunmaz fırsatlar sunar. Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır. Allah gümüş kapıyı kaparsa, altın kapıyı açar. Bin dost az, bir düşman çok. Bin atın varsa inişte in, bir atın varsa yokuşta bin. Çocuğun yediği helal, giydiği haram. Her yokuşun bir inişi vardır. Yatan arslandan gezen tilki yeğdir. Ak gün ağartır, kara gün karartır. Ak koyun ak bacağından, kara koyun karabacağından asılır. Ak koyunun kara kuzusu da olur. Ak şeker kara şeker bir damar huya çeker. Akşamın işini sabaha bırakma. Akşam oldu kon, sabah oldu göç. Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun. Akıllı köprü arayınca dek deli suyu geçer. Akıllı düşününceye kadar deli oğlunu everir. Oğlum deli malı neylesin oğlum akıllı malı neylesin. Eski dost düşman olmaz, yenisinden vefa gelmez Eskisi olmayanın yenisi olmaz. Her şeyin yenisi, dostun eskisi. İyi evlat babayı vezir, kötü evlat babayı rezil eder. İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı. Kar zararın kardeşidir. Yazın yanmayan kışın ısınmaz. Yaz yaz gerek, kış kış. Yazın gölge hoş, kışın çuval boş. Yaz yalan, kış gerçek. Yeğniyi yel alı ağır yerinde kalır. Yaşın arasında kuru da yanar. Varsa pulun herkes kulun, yoksa pulun, dardır yolun. Var ne bilsin, yok halinden. Var varlatır, yok söyletir. Tatlı tatlı yemenin acı acı geçirmesi olur Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı. Şahin küçük, et yer; deve büyük, ot yer. Siyah inekten beyaz süt sağılır. Aç doymam, tok acıkmam sanır. Aç gezmekten tok ölmek yeğdir. Açlık ile tokluğun arası yarım yufka. Aç ne yemez, tok ne demez.

Atasözlerindeki cümle dizilişine bakıldığı zaman kurallı cümlelerin devrik cümlelere göre daha çok kullanıldığı görülür. Bu durum Türkçenin cümle dizilişine uygundur. İncelenen atasözleri sözlüğündeki (Ömer Asım Arsoy, Atasözleri Sözlüğü 1) İki bin altı yüz altmış yedi atasözünün sadece yirmi bir tanesi devrik cümledir diğerleri kurallı cümledir. Acemi nalbant Kürt eşeğinde dener kendini. Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü. Ağlama ölü için, ağla deli için. Alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı. Al malın iyisini çekme kaygısını. Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste. Ayda bir gel dostuna, kalksın ayaküstüne; günde bir gel dostuna,

yatsın sırtı üstüne. Değme bana, değmeyeyim sana. Ne verirsen elinle, o gider seninle. Sev beni seveyim seni. Verme malını veresiye, akar gider karasuya. Ver yiğidi yiğide, Mevla. Rızkını yetire. Aç gözünü,(yoksa) açarlar gözünü.

Yüklemnin çeşidine göre cümle türlerine bakıldığı zaman atasözlerinde yüklemi hem isim ve isim soylu kelimelerle oluşan cümle çeşidine örnek bulunur hem de fiillerle oluşan cümle çeşidine örnek bulunur. Yüklemi isim ve isim soylu kelimelerden oluşan cümle örnekleri yüklemi fiil olan cümlelere göre daha azdır. Abdalın dostluğu köy görününceye kadardır. Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır. Acıkmış kudurmuş-tan beterdir. Aç aslandan tok domuz yeğdir. Açlık ile tokluğun arası yarım yufka. Adam adamın şeytanı. Adam adam pehlivan başka adam. Ak akçe kara gün içindir. Aşğın gözü kördür. At yiğidin yoldaşdır. Beş parmak bir değil. Beterin beteri var. Beyazın(akın) adı (var),esmerin tadı(var). Yaz yalan, kış gerçek. Yemeğin iyisi hazırdır. Yiğidin malı meydana dandır. Yatanın yürüyene borcu var. Bin dost az, bir düşman çok. Dostluk dağca, hesap kılca. Dört atanın dördü de hak. Umut fakirin ekmeğidir. Una dökülen yağın zararı yok.

Atasözlerinde çoğunlukla fiil cümlelerinin bulunmasını bu sözlerin yargı bildirmesi, bir fikri savunması, öğüt vermesi ile izah edebiliriz. Atasözleri incelendiği zaman cümlenin yüklemnin daha çok geniş zaman kipinden çekimlendiği görülür. Atasözleri genel doğruları anlattığı için her zamanını içine alan geniş zamanı kullanmak gerekir. (say)Dostun attığı taş baş yarmaz. Davulun sesi uzaktan hoş gelir. Başa gelen çekilir. Başak büyüdükçe boynunu eğer. Azı bilmeyen çoğu hiç bilmez. Herkes bildiğini okur. Atasözlerinde kullanılan fiil çekimlerinden biri de emir kipidir. Az olsun, uz(öz) olsun. Az söyle, çok dinle. Aynan yoksa komşuna bak. Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin. Ayağını yorganına göre uzat. Doğan anası olma, doğuran anası ol. Zaman sana uymazsa sen zamana uy. Üveye etme, özünde bulursun; geline etme kızında bulursun. Üzüümü(-nü) ye de bağını sorma. Uşağı işe koş, sen de ardına düş. Geniş zaman kullanımına göre daha az olmakla birlikte öğrenilen geçmiş zaman kipi de geçer atasözlerinde. Üşenenin oğlu, kızı olmamış. Terziye “dinlen” demişler ayağa kalkmış. Tavuk kaza bakmış da kıcını yırtmış. Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. Sür git dememişler, gör geç demişler. Soran yanılmamış.

Atasözlerinde yapısına göre cümle çeşitlerinin neredeyse her çeşidine rastlanır ancak basit ve sıralı cümleler çoğunluktadır. Özellikle sıralı cümlelerde birbirinin tersi veya birbirini destekleyici benzer yargılar anlatılır. Acı acıyı keser, su sancıyı keser. Acıkan doymam(sanır) ,susayan kanmam sanır. Acındırırsan arsız olur, acıktırırsan hırsız olur. Ağaca dayanma kurur, adama dayanma ölür. Ağacı kurt, insanı dert yer.

Ters durumları anlatan sıralı cümleler: Adamak kolay, ödemek güçtür. Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar. Söz var iş bitirir; söz var baş yitirir. İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder. Kadın var arpa ununu aş eder; kadın var buğday ununu keş eder.

Atasözleri uzun tecrübeleri, gözlemleri yansıttığı ve öğüt verme amacı güttüğü için insanlara hangi durumda ya da hangi şartta ne yaparsa ne bulacağını anlatmak için en uygun cümle olan şartlı birleşik cümleler sıkça kullanılmıştır. Neren ağırırsa canın orda. Ne verirsen elinle, o gider seninle. Ne ekersen onu biçersin. Kazan taşarsa kepçenin değeri olmaz. Kazanırsan dost kazan düşmanı anan da doğurur. Dervişin fikri ne ise zikri de odur. Bakmakla usta olursa köpekler kasap olurdu. Bakarsan bağ, bakmazsan dağ (olur). Ata binersen Allah'ı attan inersen atı unutma. Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar.

Atasözlerinde geçen yapısına göre cümle çeşitlerinden biri de bağlı cümlelerdir. Bu cümleler ama da, ya ya, ne ne, da da gibi bağlaçlarla kurulmuştur. Allah bilir ama kul da sezer. Gel demek kolay ama git demek güçtür. Arayan Mevlasını da bulur, belasını da. Bir ağaçta gül de biter diken de. Çivi çıkar ama yeri kalır. Hısım hısmın ne öldüğünü ister ne onduğunu. Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister ne onduğunu. Ya işten artar ya dişten. Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya. İstenmeyen aş ya karın ağrıtır ya baş.

Dikkat çeken bir diğer cümle türü de iç içe birleşik cümledir. Aza demişler “-Nereye?” “-Çoğun yanına” demiş. Balık çok konuşurum ama ağzım su dolu demiş. Buğday Hicaz'a giderken arpaya “ince yufkaya karışma” demiş. Bülbülü altın kafese koymuşlar “ah vatanım” demiş. Çömlek demiş “Dibim altın”,kaşık demiş: “Girdim çıktım. ” Eli boş “ağa uyur”derler; eli doluya “ağa buyur” derler. Isıtma “ben tutuğumu kırk yıl sonra tanırım” demiş. Karga yavrusuna bakmış” benim ak pak evladım” demiş. Yılan kendi eğriliğine bakmaz da “devenin boynu eğri” der.

Atasözlerinde ki'li bağlı cümle örnekleri çok fazla geçmez. Ağır git ki yol alasin. Elin ağzı torba değil ki büzesin. Yalanın kemiği yok ki boğazına bata.

Atasözleri anlamına göre cümleler yönünden incelendiği zaman özellikle olumlu, olumsuz ve soru cümleleri dikkat çeker. Ünlem cümleleri oldukça azdır. Yenenle yanana ne dayanır! Yağlı dilimin yoksa yağlı dilin de mi yok! Çömlek taşa dokunursa vay çömleğin haline! Beyle bostan ekenin vay haline! Gibi örnekler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi atasözleri öğüt veren sözler oldukları için duygu bildiren ünlem cümlelerinin çok kullanılmaması pek tabiidir.

Atasözlerindeki olumlu ve olumsuz cümle örnekleri saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Kimi zaman sıralı cümlelerde bir cümle olumlu diğer cümle ise olumsuz anlam taşır. Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım vermemiş. Acıyan uyumuş, acıkan uyumamış. Su uyur düşman uyumaz Geniş zamanın olumsuz ile çekimlenen pek çok atasözü vardır ve bunlar olumsuz cümle öğretiminde kullanılabilir. Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez. Acı patlıcanı kırağı çalmaz. Aç ayı oynamaz. Açıkamız aç kalmaz. Açık yaraya tuz ekilmez. Akacak kan damarda durmaz. Açın imanı olmaz. Dertsiz baş olmaz. Hırsıza kilit olmaz. Her gün bir olmaz. Diğer zamanların olumsuzu da kullanılmıştır. Ağlama ölü için, ağla deli için. Ağzın karnından büyük olmasın. Aklına geleni işleme her ağacı taşlama. Söz verme, verdinse dönme. Varını veren utanmamış.

Atasözlerinde olumsuz isim cümlelerine de örnek göstermek mümkündür. Adam adama yük değil, can gövdeye mülk değil. Akıl yaşta değil baştadır. Yiğidin başından devlet irak değildir. Mahkeme kadiya mülk değil. İnsanın vatani doğduğu yer değil, doyduğu yerdir. Harman dövmek keçinin işi değil. Beş parmak bir değil. Eşeğe semer yük değil.

Atasözlerinde bir kaç da olsa yok kelimesiyle yapılan olumsuz isim cümlesi vardır. Gözlüye gizli yoktur. Kimseden kimseye hayır yok(gelmez). Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok? Korkunun ecele faydası yoktur. Tatarın kılavuza ihtiyacı yok (-tır).

Var ne bilsin yok halinden. Tok ne bilir aç halinden. Aç ne yemez, tok ne demez. Hısım hısmın ne öldüğünü ister ne onduğunu. Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister ne onduğunu. İş bilmeyen kasap, ne bıçak kor ne masat. Gibi atasözleri ise biçimce olumsuz ama anlamca olumlu cümlelere örnek oluşturur.

Anlamına göre cümle çeşitlerinden biri de soru cümleleridir. Atasözlerinde bu cümle çeşidine de pek çok örnek bulunur. Aktan kara kalktı mı? Âleme cellât lazım; senin olman ne lazım? Balık kokarsa tuzlanır, ya tuz kokarsa ne yapılır? Bey mi yaman “el” mi yaman? Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi? Eşek hoşaftan ne anlar? Her sakallıyı baban mı sanırsın? Kabahat ölede mi öldürende mi? O hacı, bu hacı, kim olacak boyacı? Sakal bıyığa denk olmayınca berber ne yapsın? Yenice eleğim seni nerelere asayım?

İsim tamlaması, sıfat tamlaması isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil, edat grubu, tekrar grubu gibi kelime gruplarına örnek olan pek çok örneğe atasözlerinde rastlanır. Özellikle İsim ve sıfat tamlaması için sayılamayacak kadar çok örnek durum vardır. Zengin malı, züğürdün çenesi. Ar mudun önü, kirazın sonu. Aşığın gözü kördür. Babanın sanatı oğula mirastır. Yüksek dağın başı dumanlı olur. Adamın alacası içinde, hayvanın

alacası dışında. İyi dost kara günde belli olur. Garip kuşun yuvasını Allah yapar. Hayırlı evlat neylesin malı, hayırsız evlat neylesin malı. Her gönülde bir aslan yatar. Zenginin tavuğu iki sarılı yumurtlar. Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin. İyi iş altı ayda çıkar. Kalaylı bakır küflenmez. Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir. Büyük balık küçük balığı yer.

Tekrar gruplarından aynen tekrarlara çok sık yer verilir atasözlerinde. Üstelik pek çok atasözünde birden fazla tekrar grubu vardır. Üzüm üzümüne baka baka kararır. Yaşa yaşa gör temaşa. Adam adam, pehlivan başka adam. Adam yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile. Evceğizim evceğizim, saklar benim halceğizim. Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz. Sora sora Bağdat bulunur. İnsan göre göre, hayvan süre süre(alışır). Kavak uzaya uzaya göğe yetmez. Bol bol yiyen bel bel bakar. Damlaya damlaya göl olur. Davul dengi dengine diye çalar. Deli deli akarı, bura bura tıklarlar. İnsan söyleşe söyleşe hayvan koklaşa koklaşa. Az da olsa zıt anlamlı tekrarlara da örnek bulunur. Akara kokara bakma, çuvala girene bak. Sarımsak içli dışlı, soğan yalnız başlı. Binicinin sağı solu olmaz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki dil bilgisi öğretiminde atasözleri örnek metin olarak kullanılmalıdır. Çünkü dil bilgisinin her alanına uygun örnekler atasözlerinde fazlasıyla vardır. Uygun örnek zenginliği öğretimi kolaylaştırır. Ayrıca atasözleri çekici anlatımlar olduğu için öğrencilerin ilgisini çeker, dolayısıyla öğrenme isteği artar ve öğrenme kolaylaşır. Atasözlerinin ezberlenmesi kolay olduğu için o atasözünden hareketle öğrenilen dil bilgisi kuralının da kolayca hatırlanması sağlanır. Atasözleri halkın içinden doğduğu için dilin en doğal kullanımını yansıtır bu da öğrencilere dilin doğal ve günlük kullanımını göstermesi bakımından oldukça önemli imkânlar sunar. Aynı zamanda tarihi seyir içerisinde dildeki değişimi de takip etme fırsatı sunar öğrencilere. Eklerin zaman içerisinde nasıl değiştiğini işlevini nasıl kaybettiğini ve ya nasıl yeni işlevler kazandığını hep atasözlerindeki kelimelerden takip etmek mümkündür.

Bütün bunların yanında artık dil öğretiminin tartışılmayan değerlerinden biri olan kültür öğretimi gerçekleşmiş olur. Çünkü atasözleri ait oldukları milletlerin kültür hazineleridir. Günümüzün en büyük sıkıntılarında biri yeni nesillere kültürümüzü aktarmaktaki zorluklarımızdır. Atasözleri dil bilgisi öğretiminde örnek metin olarak kullanılırsa öğrenciler farkına varmadan kendiliğinde hem dil bilgisinin kurallarını öğrenecekler hem de kendi kültür değerlerini tanıyacaklardır. Zorlama ve ya dayatma olmadığı için de kendi kendine öğrenme gerçekleşmiş olacaktır. Bu aynı zamanda nesiller arası diyalogu da sağlar. Atasözlerini derste metin olarak sık sık kullanan öğrenciler bu sözleri farkına varmadan öğreneceklerdir. Böylece de gerek yazılı anlatımlarında gerekse sözlü anla-

tımlarında atasözlerini kullanarak anlatım yeteneklerini de geliştirebilirler.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- AKYÜZ, Yahya (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür koleji Yayınları, İstanbul
- BANGUOĞLU, Tahsin (1979), *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- EKER, Süer (2006), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara
- ERGİN, Muharrem,(1972), *Türk Dil Bilgisi*, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul
- GÖĞÜŞ, Beşir (1978), *Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Gül Yayınevi, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet (2002), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara
- ÖZCAN, Başkan (2003), *Bildirişim(İnsan-Dil ve Ötesi)*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- NEJAT, Muallioğlu (1999), *Türkçe Bilen Aranıyor*, Avcıol Basım, İstanbul.
- ÇEÇEN, Mehmet Akif-Aytaş Gıyasettin (2008), “Metne Dayalı Dil Bilgisi Öğretiminin Dil Bilgisi Başarısına Etkisi”,*Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 1.
- BAŞ Bayram (2002), Türkçe Temel Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanımı”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 12
- TÜM, Gülden (2010), Atasözlerinin Değişik Kültürleri ve Dilleri Anlamadaki Rolü”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S. 4.
- ÖZBAY, Murat- Melanlıoğlu Deniz (2008), “Kelime öğretiminde Örneklemenin Önemi ve Divanü Lüğat-it Türk”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 10.